

УДК 330.54

Мних О.Б.

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗБУДОВИ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ І МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

В статті досліджено фінансові, соціальні та політичні проблеми, пов'язані з трансформацією економіки та необхідністю модернізації суспільства в сучасних умовах поглиблення системної кризи в Україні. Визначена роль інновацій у розвитку економіки знань в європейських умовах відкритої конкуренції.

Ключові слова: *модернізація суспільства, економіка знань, системна криза, розбудова економіки, інноваційна продукція, людський капітал, інноваційна активність, соціальна криза.*

Постановка проблеми. Парадигма сучасного розвитку національного господарства України і формування економіки знань полягає у необхідності пізнання нових цінностей, глибинних факторів соціально-економічного прогресу, нових ідей щодо способів раціонального розподілу сукупного продукту, їх стратегічного значення для підвищення якості суспільного життя. Урізноманітнення фінансових і маркетингових інструментів, а також політичних важелів посилюють взаємопроникнення ділового бізнесу і державних структур у різні сфери життєдіяльності. Практика випереджує теорію, так як і надалі відкритим залишається питання щодо вибору моделей оптимального поєднання природного, фізичного і людського капіталу та переоцінки вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Фінансова криза, започаткована з обвалу іпотечного ринку США, отримала глобальний характер, зачепила практично всі сфери життя, ринки розвинених країн і тих, що розвиваються, починаючи від локальних фондових ринків і ринків нерухомості, до валютних ринків, ринків сировинних товарів, ринків праці, аж до міжнародного ринку капіталу.

Зміна структури населення за доходами, зокрема, частки бідного населення, – один із синтетичних (агрегованих) індикаторів, що відображає дієвість механізму ринкового і неринкового регулювання суспільних процесів. Відповідно до критеріїв Світового банку, бідними вважаються особи, у яких вартість добового споживання складає 4,3 дол. США (в розрахунку за паритетом купівельної спроможності). Для країн з розвинутою ринковою економікою критерій бідності – вартість добового споживання в розмірі 14,46 дол. США. За офіційно оприлюдненими статистичними даними у промисловості України станом на грудень 2010р. аж 72,8% працівників від їх загальної кількості отримували невисоку зарплату в розмірі до 3500грн. або

14,5 дол. на добу, в тому числі, частка середньої зарплати працівників із доходами до 1000грн. складала 10,3%, а з доходами від 1000 до 1500 грн. – 14,1%. Практично кожний четвертий працівник промисловості (точніше 24,1%), якщо вірити статистиці, проживає в бідності із щоденними доходами близько 6,25 дол.в день [1], що поглиблює соціальну кризу в Україні, визначаючи негативну тенденцію формування попиту на продукцію, в тому числі інноваційну. Некерованою стає міграція людського та інтелектуального капіталу, що підриває імідж країни в діловому світі і ставить під загрозу її національну безпеку .

Метою статті є визначення основних проблем, пов'язаних із поглибленням світової кризи, і доведення необхідності модернізації суспільства у напрямі розбудови економіки знань в Україні у конкурентному середовищі, що потребує розвитку людського капіталу та активізації інноваційної діяльності у всіх сферах життєдіяльності суспільства .

Виклад основного матеріалу. Рівень доходів і якості життя, як показує світова практика, тісно корелюють між собою. Рейтинг якості життя (Quality of life) щорічно укладає американський журнал International Living. У 2011 Україна набрала 60 очок зі 100 можливих і перемістилась на 73 місце в рейтингу зі 194 країн. Таку саму кількість балів отримали інші країни, що розвиваються, – ПАР, Домініканська республіка, Марокко. Показник вартості в Україні , який демонструє витрати на проживання за стандартами США, склав 67 балів – такий самий, як і у Саудівської Аравії, Уругваї, Зімбабве, Латвії та Польщі. За рівнем розвитку економіки Україна в 2010р. зі 27 балами потрапила в трійку найгірших країн (гірші справи хіба в Сомалі та Зімбабве) [2] .

Висока диференціація навіть для низькооплачуваних категорій працівників промисловості як за регіональною характеристикою, так і за видами економічної діяльності – це відображення глибини соціальної кризи і стійкості неефективних систем оплати праці в країні: найбільша питома вага низькооплачуваних працівників (до 922 грн.) в грудні 2010р мала місце у Волинській обл.(12,6%) , незважаючи на потенціал розвитку транскордонного співробітництва із Польщею та іншими країнами, а найменша – 3,8% в Києві. Парадоксальним для країни, стратегія якої орієнтована на розбудову економіки знань і модернізацію суспільства є те, що задекларовані державою цілі різко відрізняються від реальної дійсності, адже в межах мінімальної заробітної плати (до 922грн.) у грудні 2010 р. найбільша частка таких працівників була в сфері освіти – аж 44,2%; у нафтопереробці, де панує монополія, зовсім відсутня така категорія працівників [3]. Практика показує, що започатковані в сфері освіти реформи не є системними і не відповідають функції стимулювання розвитку освіти і підривають систему цінностей людського капіталу.

Як відомо, ефективно можна управляти лише тим, що оцінено. За оцінками експертів, в «тіні» знаходиться майже половина зарплат українців [4]. Тому інформаційна прозорість бізнесу – передумова підвищення інвестиційної привабливості та покращення механізму моніторингу соціально-економічних процесів. Згідно з дослідженням Transparency International, у 2010 році Україна в рейтингу зі 178 країн зайняла 134 місце з індексом 2,4. (0 – найвищий рівень

корупції, 10 – відсутність корупції). Такий самий показник у Азербайджану, Бангладеш, Гондурасу, Зімбабве [5].

Поглиблення кризи стало додатковим імпульсом нагромадження мультикапіталу олігархічними структурами, особливо при високій тінізації економіки (за різними оцінками експертів – від 40 до 60% ВВП). Численні фінансові спекуляції і корупція негативно впливають на розподільчі процеси в країні. Так, лише на одному (із багатьох), зокрема, на ДП «Зарубинський спиртовий завод» в результаті перевірки КРУ в Тернопільській області виявлено фінансових порушень на суму 5 млн 450 тис. грн. В Україні налічується 21 мільярдер, їх загальний статок оцінюється майже в 58 млрд. дол. [6]. Для порівняння: в 2010 році мільярдерів було 8 (їх доходи 21,8 млрд. дол.), у 2009-му – 4 (11,7 млрд. дол.), у 2008-му – 21 (64,8 млрд. дол.), а в першому списку 2007 року – 11 (37,6 млрд. дол.). Такі дані представив тижневик «Фокус», що підготував черговий рейтинг двохсот найбагатших людей України.

За останні роки (2007–2010 рр.) економіка України пережила стрімкий відтік капіталу в офшорні зони, який склав 18,6 мільярда доларів. За попередні три роки ця цифра склала 661 мільйон доларів, тобто відтік капіталу з України збільшився у 28 разів [7]. Таку втечу капіталу спровокували загрози фінансової кризи 2008 р., високі податки і посилення регуляторного режиму в Україні. Щоб пригальмувати чи повністю ліквідувати причини розвитку подібних процесів, достатньо вивчити досвід інших країн, зокрема, Грузії, де з 2009 року діють вільні економічні зони – Кутаїсі, Поті і Тбілісі, і де при ефективній державній політиці було впроваджено низку реформ, які сприяють усуненню бюрократичних перешкод для розвитку економіки і бізнесу, адже зареєструвати бізнес у Грузії, незалежно від регіону, можна всього за день, при цьому зменшено кількість ліцензій, необхідних для відкриття власної справи.

Україна повинна денонсувати угоду з Республікою Кіпр про уникнення подвійного оподаткування, – вважає віце-прем'єр С. Тігіпко. Проте українська сторона сама перенесла переговори з Кіпром щодо угоди про уникнення подвійного оподаткування: без сумніву, що тут відчутний тиск зі сторони великого капіталу. Підприємствами України в економіку Кіпру – країни з населенням 750 тис. – вкладено в 2010 р. 6,3 млрд. доларів, у той час як в економіку Російської Федерації інвестовано 161,1 млн. доларів, Польщі – 47,2 млн. доларів, Казахстану – 23,3 млн. дол. [8]. Поглиблення кризи в Україні – це одночасно і нові шанси для вкладення капіталу, тому офшорний капітал повертається в Україну. Головними країнами-інвесторами, на які припадають понад 77% загального обсягу інвестицій з ЄС, є Кіпр - 8 млрд. 593,2 млн дол. (27,4% загального обсягу інвестицій із країн ЄС), Німеччина - 6 млрд. 613,0 млн. дол. (21,1%), Нідерланди – 4 млрд. 2 млн. дол. (12,8%). Наприклад, співвласниками «Іскри» - єдиної в Україні потужної світлотехнічної компанії, є 6 фірм із Кіпру. Шляхом додаткового випуску акцій ще в 1999 р. на 1млн. дол. було розпорошено акціонерний капітал цього підприємства і штучно здешевлено вартість його акцій, що належали працівникам. Зараз в них на руках є лише 4,7% акцій, у кіпріотів – 95,1%. Такий «захист» інтересів

вітчизняного виробника і працівників руйнує принципи дивідендної політики і довіру до корпоративного менеджменту, поглиблюючи соціальну кризу.

Про вплив політичного капіталу на можливості розгортання бізнесу можна судити на основі рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі, яка перекрила конкурентам “Іскри” з Росії та Киргизії на 5 років імпорту електролампочок (що і зробило “Іскру” вітчизняним монополістом), і в 2001 року “Іскрі” списали недоїмки за податками та пенсійними сплатами. Ці обмеження на імпорту ламп із Росії тривали аж до 2001 р. Нові види продукції на цьому підприємстві практично не виготовляються, а розрекламовані енергоощадні лампи – це продукція з Китаю, а на “Іскрі” лише складаються, маркуються та упаковуються. Товарний асортимент підприємства нараховує понад 280 видів ламп розжарювання спеціального та загального призначення. «Іскра» експортує продукцію у 33 країни світу під 20-ма торговими марками. В умовах кризи були знижені витрати на створення виробничих умов відповідно технічних стандартів. Так, в найбільшому цеху ВАТ «Іскра», який складає третину виробництва, було скасовано категорію шкідливості, через що працівники втратили доплати до зарплат і пенсій, а 2 тисячі працівників звільнено. Терпимості нашого трудового люду, як бачимо, не має меж, а питання про соціальну відповідальність бізнесу більше цікавлять вчених, ніж практиків. ВАТ «Іскра» та Львівська міськрада звернулися до Кабміну з проханням включити це підприємство до переліку, який підпадає під дію Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мінімізації впливу фінансової кризи на розвиток вітчизняної промисловості» та звільнити від сплати мита та ПДВ до 1 січня 2011 року при імпорті основних засобів, які ввозяться на митну територію України.

Яскраво виражений дисбаланс між спекулятивним і реальним секторами економіки країни посилює інтенсивність поточних масштабів транскордонної міграції короткострокових спекулятивних капіталів, які в десятки разів перевищують потреби світової торгівлі та науково-технологічної сфери [9].

Відтік капіталу з України призводить до необхідності нарощування боргів як зі сторони держави, так і приватного бізнесу. Економіка все глибше попадає в боргову яму, що знижує стратегічні ступені свободи у виборі інноваційно-інвестиційної і соціальної політики. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, враховуючи позиковий капітал, на 1 січня 2010 року становив 46 млрд. 642 млн. дол., а сума кредитів і позик, одержаних підприємствами України від прямих інвесторів, на 1 січня 2010 року становила 6 млрд. 615,2 млн. дол. [10]. Відповідно, зростають фінансові витрати, які не тільки знижують ліквідність активів вітчизняних підприємств, але й призводять до втрати ринкових позицій через неможливість гнучко реагувати на зміну ринкової кон'юнктури і своєчасно адаптуватися до зміни обсягів трансакційних витрат, розмір яких для кожного із учасників цільового ринку залежить від агресивності маркетингової діяльності лідерів бізнесу та їх підтримки з боку політичного капіталу. Такі підприємства, в яких борги N-кратно перевищують власний капітал, стають мішенню для викупів і привабливою зоною для

розширення сфер впливу іноземного капіталу. Прагнення компаній розширювати їх виробничі потужності в умовах підвищеного попиту на харчові продукти призвело до необхідності підвищувати обсяги залучення зовнішніх джерел фінансування: в 2009р. середнє значення відношення позиченого капіталу до власного капіталу для підприємств галузі « Виробництво харчових продуктів і напоїв» по Україні складало 228,8 %, а по Львівській області – 236,6% (для ВАТ «Кременчукм'ясо» борги перевищували власний капітал в 72 рази), що відображає тісне партнерство банків і виробничих структур в цьому товарному сегменті. В той же час такі галузі як «Діяльність в сфері інформатизації» (КВЕД № 72), «Дослідження і розробки» (КВЕД № 73) не мають необхідної фінансової підтримки з боку кредитно-інвестиційних структур: середня питома вага зовнішніх джерел фінансування в 2009р. для тих галузей складала, відповідно, 21,01 % (для 9 компаній) і 54,5 % (для 88 компаній), показаних у рейтингу [10]. Серйозні проблеми з ліквідністю підприємств під час кризи неплатежів стимулюватимуть розроблення підходів щодо зниження операційних витрат і збільшення прибутку на основі більш тісної взаємодії суб'єктів у відносинах «виробник-споживач» шляхом злиття, перехресного володіння акціями, формування мереж, виокремлення ексклюзивного типу стосунків між виробниками і постачальниками, тобто зростання вертикальної інтеграції, агрегованим показником якої є відношення доданої вартості до випуску продукції, що виступає однією з причин зростання ринкової концентрації.

Відсутність реальних фінансових можливостей для розвитку інформатизації суспільства і креативної економіки негативно відбивається на міграції людського капіталу, в тому числі молодих спеціалістів, недооцінюванні інтелектуального капіталу в процесі викупів, у відтворенні застарілих схем господарювання та організаційної культури. Зараз йде перерозподіл мультикапіталу і сфер впливу, причому за участі іноземних інвесторів, які в останні роки виявляють особливий інтерес до агробізнесу, нарощування потенціалу продовольчого ринку, потужностей металургійного сектора. Так, за результатами 2009 року обсяги реалізації продукції САН ІнБев Україна склали понад 104 мільйони декалітрів, що відповідає 39,8 % обсягів українського ринку пива та робить Anheuser-Busch InBev лідером національного ринку. Об'єднана корпорація Anheuser-Busch InBev володіє виробничими підрозділами у 23 країнах світу. В Україні Anheuser-Busch InBev представлена дочірньою компанією САН ІнБев Україна, через яку здійснюється операційне управління трьома виробничими підрозділами у формі безбалансових філій: пивкомбінатом «Десна» (Чернігів), пивзаводом «Рогань» (Харків) та пивзаводом «Янтар» (Миколаїв) [11]. Вітчизняний пивний бізнес «попав під крило» іноземного капіталу, який диктує свої правила гри.

Продовольча світова криза змінює пріоритети в розподілі інвестиційних засобів і методи господарювання на місцевих ринках [12]. За даними інвестиційної компанії Dragon Capital, тільки в 2010 р. українські аграрні компанії залучили інвестиції через первинне (IPO) і вторинне (SPO)

розміщення акцій близько \$ 500 млн. Як повідомив президент ЄБРР П.Т. Міров, Європейський банк реконструкції і розвитку має намір в 2011 р. інвестувати в агросектор України близько \$ 300 млн. Інтерес інвесторів до аграрного комплексу України можна оцінити на основі залучення портфельних інвестицій в цю галузь у розмірі майже \$ 2 млрд., починаючи з 2007 р. Найбільш великі інвестиційні залучення в тому році в агросекторі були: "Авангард" (\$ 208 млн.), "Агротон" (\$ 96 млн.) і "Мілкіленд" (\$ 69 млн.). Без достатнього контролю з боку держави за цільовим використанням інвестиційних коштів і дотриманням високих екологічних стандартів в агробізнесі неможливо очікувати підвищення якості життя. Актуальність цієї проблеми підтверджує така явно виражена тенденція: якщо в 2001 році гербіцидами оброблялося приблизно 120 тис. га, то в 2005 році вже більше 1,2 млн. га були оброблені гербіцидами, що унеможлиблює, за низької культури землеробства і технологічного контролю, вирощування екологічно чистої продукції на чорноземах України [13].

За тривалий період трансформації економіки так і не було створено базису для зміцнення конкурентних позицій України в інноваційній сфері і для позитивних структурних змін на рівні макро-, мезо- і мікроекономіки. Упродовж 20 років розбудови незалежної держави в Україні інноваційна і соціально орієнтована політика не відігравала значної ролі в структуризації економіки і товарних ринків, в її якісному зростанні, у розширенні масштабу функціонування соціально відповідального бізнесу в основному через: високу монополізацію ринків; втрату важелів державного регулювання при зростанні великого приватного капіталу; збільшення розриву між імпортом та експортом; існування постійної тенденції домінування попиту, штучно підігрітого кредитно-фінансовими установами, над пропозицією; вибір експортної орієнтації добувних галузей, які відносяться до сектора низького технологічного укладу. Як зазначає прем'єр М. Азаров, на модернізацію економіки України потрібно 70 млрд. доларів на рік протягом 10 років [14].

Наприкінці січня 2011р. в Давосі на Всесвітньому економічному форумі було проголошено закінчення економічної кризи. У Європейському союзі були створені спеціальні фонди для боротьби з кризою, врегульовані питання з боргами Греції, посилено проведення банківських стрес-тестів для їх фінансового оздоровлення. Проте в Україні такий процес ще далекий від завершення. Наприклад, чистий збиток в Україні за перше півріччя 2010р. склав 41,8 млрд.грн. (або 48,4%, а по Львівській області – 49,3%), а збиток українських банків за три квартали 2010 р. досяг 9 млрд. грн.

Українська економіка на виробництво будь-якої одиниці продукції витрачає у 4-6 разів більше енергії, ніж у Європі. Як зазначила в Давосі заступник голови адміністрації президента І. Акімова, домінуючими у плані структурних змін у 2011р. будуть такі галузі як металургійна, агропромислова та інноваційна.

Результати щорічного дослідження компанії «Делойт», яке проводилося серед 500 найбільших за доходами компаній Центральної та Східної Європи, свідчать про те, що існує тісний взаємозв'язок між економічною ситуацією в Україні та в інших країнах Центральної та Східної Європи: як спад, так і

відновлення економік почалися практично одночасно. На думку керівника групи радників голови НБУ В. Литвицького, якщо сільське господарство і будівництво вийдуть зі стадії спаду, то це означатиме поживлення інвестиційного попиту і активізацію трьох чинників економічного зростання: зовнішнього, внутрішнього і споживчого попиту, що означатиме для країни початок висхідного підйому [15].

Реалізація економічних цілей суспільства пов'язана з інноваційним типом розвитку, в основі якого повинен бути закладений безперервний і цілеспрямований процес пошуку і відбору інноваційних ідей для підвищення ефективності функціонування суспільного виробництва і принципової зміни способів його розвитку.

Як показує статистика, питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції у 2009р. дорівнювала лише 4,8%, хоча обсяг виконаних науково-технічних робіт за 2000-09рр. виріс у 4,4 рази (з 1978,4 млн.грн. до 8653,7 млн.грн. у фактичних цінах).

На основі даних, представлених у табл.1, було побудовано тренди (рис.1), які чітко показують розриви в темпах зростання промислової та інноваційної продукції зокрема. Очевидно, що в практиці господарювання проявились недоліки дієвого механізму стимулювання випуску інноваційної продукції при відсутності реальної фінансової підтримки з боку державних структур, венчурного приватного капіталу та кредитно-інвестиційних установ, особливо за високої монополізації товарних ринків.

Якщо побудувати лінійну модель для відображення динаміки інноваційної продукції, то її параметри будуть наступними: $y = 4639x + 22092$, а коефіцієнт детермінації, який відображає щільність зв'язку між змінними, є рівним: $R^2 = 0,576$ (тобто зв'язок помітний).

Порівняння двох лінійних моделей дозволяє зробити висновок, що в середньому за 2004-09рр. промислова продукція зростала щорічно на 10113 млн.грн., а інноваційна – лише на 4639 млн.грн., тобто темпи щорічного зростання промислової продукції в 2,18 рази вищі порівняно із темпами зміни інноваційної продукції.

Таблиця 1.

Динаміка зростання обсягів промислової та інноваційної продукції за 2004-2009 рр.

РОКИ	Промислова продукція, млн.грн.	В тому числі: інноваційна продукція, млн.грн.	Освоєно нових видів продукції	Освоєно технологічних процесів
2004	400757,1	24045,430	3978	1727
2005	468562,6	28113,760	3152	1808
2006	551729	36965,800	2408	1145
2007	717076,7	48044,140	2526	1419
2008	917035,5	54105,090	2446	1647
2009	806550,6	38714,430	2685	1893

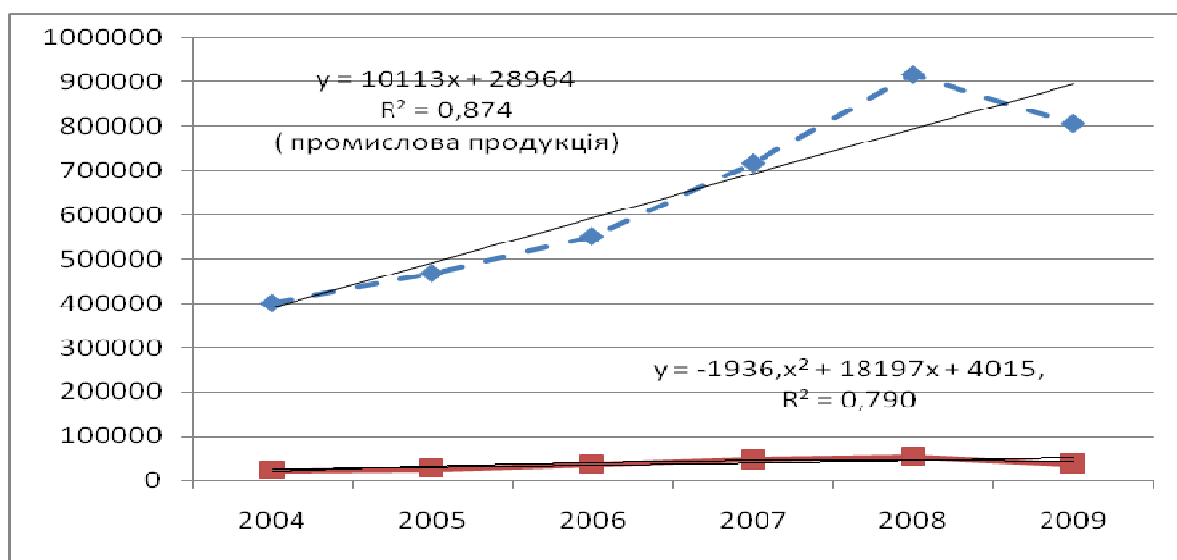

Рис.1. Трендові моделі, які відображають динаміку обсягів реалізації промислової та інноваційної продукції за 2004-2009 рр.

Інноваційне середовище і ділова активність підприємств уможливають розширення можливостей використання людьми нагромадженого досвіду, розвиток креативного мислення і покращення їх матеріального становища. Соціальні та економічні процеси знаходяться у діалектичному взаємозв'язку: можливості споживання нововведень у реальній економіці і побутовому секторі стимулюють оновлення товарного асортименту, впливають на процеси відтворення виробництва та зростання ефективності посередників у сфері обігу. Лише кожне десяте вітчизняне підприємство в 2009-10 рр. було інноваційно активним, що звужує простір для розвитку потенціалу людського капіталу – найманих працівників за відсутності в топ-менеджменту мотивації для формування креативного внутрішнього середовища, адже до цього часу відсутня як така модель розбудови інноваційної економіки. Відповідно зростає невизначеність управлінських рішень. Високі політичні і валютні ризики знецінюють вартість підприємств (через високі ставки дисконту), які стають об'єктами купівлі-продажу в умовах глобалізації бізнесу, через що штучно занижується капіталізація вітчизняної економіки. Цю проблему необхідно більш детально розглядати в контексті забезпечення і економічної, і національної безпеки країни.

Можливість отримання надприбутків у секторах з низькою технологічною інноваційною активністю (наприклад, добувні галузі, нафтопереробка, фінансовий сектор тощо) штучно посилюють міжгалузеве переливання капіталу для впровадження вигідних інвестиційних рішень. Так, рентабельність реалізації ВАТ «Інгулецького гірничо-збагачувального комбінату» в 2009 р. складала 51 % за середньої рентабельності по КВЕД № 13 «Видобуток залізних руд» на рівні 36,21 %, а в сфері «Дослідження і розробки» (КВЕД № 73) – лише 28,8 % по Україні і 13,8 % – по Львівській області [16]. Має місце стійка тенденція високої прибутковості реалізації послуг щодо операцій із

нерухомістю: в 2009 р. цей показник склав 57,36 % по Україні і за 2007-09 рр. був вищим від 54 % .

Інформатизація – стратегічний напрямок розвитку комунікативної політики в суспільстві в цілому і бізнесі зокрема. Із даних табл.1 видно, що сумарні збитки всіх компаній у 2009 р., які функціонують в сфері інформатизації (КВЕД № 72) , склали 3 млн. 28 тис. грн., хоча середній рівень рентабельності реалізації рівний 43,96 %.

Таблиця 2.

Фінансово-економічні показники діяльності компаній у сфері інформатизації в 2009 р. (КВЕД № 72)*

Компанії	Чистий дохід, тис.грн.	Чистий прибуток тис.грн.	Активи разом, тис.грн.	Рентаб. реалізації, %	Прибуток на інвесторський капітал, %	Рівень зносу основних засобів, %
Запоріжсталь - АГ ВАТ	1,349.00	248.00	2209	37	13.25	81
Українська національна розрахункова картка ВАТ	32,421.00	(2,190.00)	32,655	81	(6.86)	65
Відкрите акціонерне товариство "Юртех" ВАТ	2,173.00	118.00	4,736	100	6,24	84
КП ОТІ ВАТ	35,522.00	(678.00)	90,573	12	(1.53)	38
Ай Ді Ем ЗАТ	6,112.00	310.00	1,186.	13	46.34	87
Укрнафтогаз фінансова компанія ВАТ	3,338.00	(493.00)	6,497	32	(8.28)	64
Комінформсистема ВАТ	96.00	20.00	491	9	4.47	93
Перше всеукраїнське бюро кредитних історій ЗАТ	2,595.00	(363.00)	4,597	60,85	(7,43)	69
Всього в галузі:	83,606.00	(3,028.00)	173,887	43,96	(1.02)	44,14

* складено на основі джерела [16]

Разом із тим збитковість інших видів діяльності підприємств цієї сфери (крім операційної), зокрема інвестиційної (середня збитковість інвестованого капіталу складає 1,02 %), свідчить про низький рівень розвитку маркетингу відносин , комерціалізації інформаційних ресурсів, невідповідність вимог ринку щодо створення якісного інформаційного продукту виробничим можливостям за умов застарілої технічної бази (зношеність основних засобів коливається від 38 до 93 %).

Суспільні цінності та інтереси далеко не співпадають з корпоративними короткостроковими цілями формування мультикапіталу. Тому тільки

випереджуюча (а не наздоганяюча) політика щодо просування інноваційного продукту в економіці країни може відповідати стратегічним цілям трансформації економіки. Для цього в повній мірі необхідно задіяти маркетинговий потенціал суб'єктів господарювання, використати напрацьовані вітчизняними і зарубіжними вченими методологічно-прикладні засади щодо капіталізації економіки [17], розвитку інтелектуального капіталу [18] і комерціалізації інноваційного продукту із стимулюванням ділового партнерства держави і приватного капіталу на всіх стадіях життєвого циклу товару і виробництва [19].

На сучасному етапі економічного розвитку виникла необхідність застосування нової парадигми управління виробничими чинниками, в тому числі інтелектуальними ресурсами [20], до яких, зокрема, відносяться: капітал клієнта, ноу-хау товаровиробника, ділові неформальні відносини і укладені контракти, маркетингова географія просування продукції, база даних про клієнта і технологія її актуалізації, система мотивації інноваційного менеджменту, товарні знаки, бренди, патенти, ліцензійні угоди, вигідні умови продовження контрактів і т.д. Їх органічне поєднання в сучасному виробництві з елементами природного та фізичного капіталу неможливо без підвищення організаційного рівня ієрархічної структури виробництва, маркетингу та логістики.

Після прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» (від 17.09.2008 р.) в якісно іншій площині необхідно вирішуються проблеми узгодження інтересів міноритарних і мажоритарних акціонерів у системі «суспільні цінності-цінності для інвесторів – цінності для підприємства – цінності для клієнтів». Менш прозорим стає інформаційне поле, зважаючи на те, що 2/3 від загальної кількості акціонерних товариств відносяться до закритого типу і з кожним роком посилюється така тенденція. Приватний капітал розпорошений між 11910 підприємствами в 2010 р., хоча в 2007 р. (до початку кризи) їх число було значно меншим – всього 8450 од. Це призводить до необхідності регулювання відносин між великим і середнім бізнесом, тобто перерозподілу ринкової влади. Суттєво зростають шанси для практичного використання офшорного капіталу при збільшенні числа збиткових підприємств, які, зазвичай, є недооціненими. Крім того, неефективна зовнішня політика, яка не захищає інтереси власного виробника, тривалий час не змінює політику насичення внутрішнього ринку імпортною продукцією. Так, за підсумками 2008 р., експорт українського м'яса до Польщі склав лише 94 тис. дол. США, а імпорт польського м'яса – 227,9 млн. дол. США, тобто імпорт м'яса до України виявився вищим від експорту у 2,424 тис. разів. Водночас, за 2007-08 рр. не спостерігалось українського експорту готової та консервованої м'ясної продукції до Польщі, натомість імпорт польської готової м'ясної продукції склав 7,7 млн. дол. США [21]. Тому проблема імпортозаміщення – це одночасно і проблема впровадження нових підходів до збереження робочих місць, підвищення соціальної відповідальності бізнесу перед працівниками і суспільством, пошуку ефективних технологічних процесів. Зважаючи на зростаючі цінові тенденції на енергоресурси, енергоощадність – один із

основних напрямів стратегічної виробничої політики товаровиробників, один із факторів створення конкурентних переваг як цінових, так і нецінових. Для прикладу, за даними за квітень 2010р. на ВП Рівнехліб «Концерну Хлібпром» скорочено витрати природного газу на 10% завдяки встановленню трьох утилізаторів тепла, з допомогою яких стало можливим використання вторинних енергоресурсів – вихідних газів хлібопекарських печей для підігріву води.

Макроіндикатори розвитку економіки України відображають невідповідність практики господарювання до впровадження сучасних інноваційних моделей трансформації бізнесу і створення якісно нових форм взаємодії продуктивних сил і маркетингових відносин, а менеджери різних рівнів управлінської системи часто демонструють некомпетентність чи неспроможність у справі захисту бізнесу від рейдерських атак, викупів і поглинань, загроз з боку як іноземних, так і внутрішніх олігархічних структур. Сутністю будь-яких процесів господарювання є ціна втрачених можливостей. На цьому етапі в Україні формується сприятливе середовище для «експорту криз», особливо при неузгодженості стратегічних рішень різних гілок влади. Міжнародний маркетинг не призвів до зміцнення ринкових позицій і фінансового становища експортно-орієнтованих підприємств.

Розуміння проблемних задач модернізації суспільства і бачення підходів до їх вирішення має особливо важливе значення в розвитку самоорганізації [22], управлінні соціально-економічними процесами при поглибленні системної кризи. Необхідність забезпечення економічної і національної безпеки України вимагає практичного застосування нової філософії управління інтелектуально-інноваційним розвитком, вартістю підприємств [23] і збалансування стратегічних цілей у системі «суспільство – держава – інвестор – підприємство – клієнт», де відносини між учасниками створення доданої вартості ідентифікуються не тільки категоріями економічної вигоди, але й суспільної цінності на основі гуманістичної концепції відносин людей і організації [24].

Вступ України в СОТ у травні 2008 р. та підготовка держави до вступу в ЄС і митного союзу з країнами Росії, Білорусії і Казахстану змінюють у кількісно-якісному вимірі: ринкове і неринкове середовище функціонування всіх секторів вітчизняної економіки; критерії вибору стратегічно важливих проектів; фінансові, логістичні і маркетингові можливості отримання міжгалузевих синергічних ефектів [25]; умови створення фундаментальних засад для розвитку соціально відповідального бізнесу; рушійні сили концентрації інтелектуальних продуктів; структуру і пропозицію інноваційно-інвестиційних товарів [26-27].

Хоча в Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16 січня 2003 року №433-IV, де визначені стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності на 2003-2013 роки, галузь машинобудування розглядається як основа високотехнологічного оновлення всіх галузей виробництва, проте практика реалізації промислової політики не враховує тенденцій розвитку процесів концентрації капіталу, в тому числі інтелектуального, що негативно відбивається у зростанні тиску на природний і

фізичний капітал, високій енергоємності національного доходу в Україні. Енергоємність ВВП України складає 0,89 кг умовного палива на один долар США з урахуванням паритету реальної купівельної спроможності, що перевищує середній рівень енергоємності в країнах світу майже в три рази. Чистий збиток у 2009 р. лише 25 компаній з виробництва і розподілу електроенергії, газу, пару і гарячої води (КВЕД № 40) склав 1млрд.865млн.грн., у тому числі лише «Західенерго» – 391 млн.грн. Кабінет міністрів України своїм розпорядженням від 11 квітня 2011 р. (№ 310-р) затвердив перелік енергогенеруючих та енергорозподільчих компаній, державні пакети акцій яких підлягають приватизації в поточному році. Зокрема, в 2011 р. на продаж планується виставити 25 % держпакету акцій ВАТ «Дніпроенерго» і 45,1 % ВАТ «Західенерго», а також ряд держпакетів обленерго. Експерти вважають, що в результаті приватизації цих активів можна буде виручити до 1 млрд. дол. Проте передача прав власності на енергокомпанії в руки приватного капіталу ще не означає автоматичного підвищення їх соціально-економічної ефективності, а збільшення втрат енергоресурсів на надання комунальних послуг відшкодовується за рахунок зростання тарифів, у тому числі під тиском МВФ як вагомого іноземного кредитора вітчизняної економіки.

Висновки. Загрозою для економічної безпеки країни є те, що руйнується фундамент відтворення капіталу, зокрема інтелектуального, через невідповідність темпів зміни обсягів виробництва, числа працівників, темпам зміни фінансових і соціальних результатів, інвестицій в основний капітал, насамперед в нематеріальні активи, знижується привабливість підприємств на фондових ринках і зменшуються можливості залучення інвестиційних ресурсів на іноземних фондових біржах через IPO, як наслідки недостатності капіталу, непрозорості бізнесу, відсутності стратегій розвитку капіталу марки, застосування недосконалих методик оцінювання активів підприємств. Власне слабке інституційне середовище формування суспільної цінності і недостатній контроль з боку Антимонопольного комітету України за монополізацією секторів економіки стимулює великий бізнес до вертикального типу інтеграції шляхом руйнування фундаменту для малого бізнесу щодо зміцнення монополістичної влади на суміжних, технологічно пов'язаних ринках (видобуток – енергетика – металургія – машинобудування), що знижує цінність інтелектуального капіталу, кожного робочого місця і погіршує перспективи розбудови економіки знань при неефективній інноваційній державній політиці.

Політико-правові та економічні рішення, пов'язані з трансформацією економіки України, формуванням ринкових структур і новими викликами ХХІ століття, породжують нові проблеми системного характеру з невизначеними довгостроковими наслідками для суспільства. Виклики глобального бізнесу, які є дотичними до цілей і процесів забезпечення життєдіяльності підприємств і регіонів, ставлять науковців і практиків перед необхідністю визначення глибинних конфліктів між темпами розвитку продуктивних сил і рівнем розвитку суспільно-економічних відносин, між взаємовідносинами суспільства

та природи, між потенціалом ділового бізнесу і реальною можливістю формування попиту, між корпоративними і суспільними цілями розвитку. Ці виклики необхідно розглядати як нові напрямки розвитку економіки знань, інтелектуального капіталу при зростанні масштабів впровадження нових соціальних, корпоративних, технологічних і екологічних стандартів, зважаючи на вступ України в СОТ і підготовку до вступу в ЄС, з одного боку, і посилений тиск світової фінансової кризи, з іншого. Тому стратегічне мислення і розвиток ключових компетенцій кожного із науковців і практиків стає вагомим активом на довготривалу перспективу в умовах появи нових шансів і загроз при поглибленні кризи, важливою домінантною конкурентною перевагою у відкритому європейському середовищі.

Узагальнюючи вітчизняний і зарубіжний досвід, можна відзначити, що системна криза породжує не тільки загрози, але й стимулює менеджмент до творчої праці, покращення товарної інноваційної і кадрової політики, а вчених – до налагодження ефективних форм ділової співпраці з виробничими і науково-дослідними структурами. Ефективні підприємства матимуть реальні перспективи і ширші можливості приваблення клієнтів і узгодження інтересів у процесі розроблення стратегій розвитку, тобто вибудовування відносин у напрямі «стратегія розвитку потенціалу виробника – стратегія і потенціал клієнта – пошук нових клієнтів із суміжних галузей». Для покращення функціонування економіки в умовах кризи треба орієнтуватися не на усунення якогось окремого недоліка, що забезпечує короткотривалу конкурентну перевагу на ринку, а на зміну всієї системи господарювання і взаємодії підприємства з елементами суспільного середовища.

Список використаних джерел

1. Статистична інформація .Заробітна плата[Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Україна здала аналізи – Статті – Вголос про економіку [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.vgolos.com.ua/economic/153.html>.
3. Статистична інформація.Заробітна плата [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Украинская зарплата "в конверте ": Выгодно всем - даже государству [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: news.finance.ua/ru/~2/0/all/2011/02/08/226955.
5. Україна зайняла 134 місце в світі за рівнем корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: www.voanews.com/ukrainian/news/ukraine/ukraine-corruption-10-26-2010-105799948.html. (Актуально на 04.05.2011).
6. При Януковичу з'явився 21 мільярдер [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://svit24.net/economic/71-economic/2112-21-milyarder>. (Актуально на 17.03.2011).

7. Відтік капіталу: офшори назавжди? [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: www.epravda.com.ua/publications/2010/06/11/238049/
8. Томенко просить Азарова перешкодити виведенню капіталів через Кіпр [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: www.epravda.com.ua/news/2010/09/29/250088/.
9. Криза віднадила іноземних інвесторів серйозно і надовго [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://news.finance.ua/ua/~/2/0/ua/2010/02/23/188176>.
10. УНІАН – економіка – Прямі інвестиції в економіку України знизилися [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://economics.unian.net/ukr/detail/37047>.
11. Alt :: Компанії : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://alt.com.ua/rus/rating_by_firms//debt_to_equity_ratio/75/////2009//73////ind_other_non_current_assets.
12. Мных О.Б. Капитализация в инновационном развитии экономики региона, предприятий, организаций // Украина и ее регионы на пути к инновационному обществу“, научн. ред. А.И. Амоша, Донецк, 2011. – Т1. – С. 348-358.
13. Мних О.Б. Необхідність розроблення інноваційних рішень в маркетинговій стратегії підприємства в умовах / О.Б. Мних // Логістика, 2010, Львів. – № 690. – С. 103-109.
14. Мних О.Б. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку регіону / О.Б. Мних // Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону в контексті євроінтеграції 2009, Львів. – С. 196-209.
15. Т. Коупленд, Т. Киллер, Дж. Муррін. Стоимость компаний: оценка & управление. – 2007. – Москва. – 576 с.
16. Експортно-імпортні операції з торгівлі сільськогосподарською продукцією між Україною та Польщею (2008 р. – січень та лютий 2009 р) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://ukrexport.gov.ua/ukr/analiz_v_rinkiv/ukr/1949.html.
17. Мних О.Б. Розвиток самоорганізації і знань підприємства та моделювання результатів логістико-маркетингової діяльності / О.Б. Мних, Л.Ю. Шевців // Економічні науки. – Хмельницький. – 2010. – Т.4. – С. 26-32.
18. Мних О.Б. Маркетинг у формуванні ринкової вартості машинобудівного підприємства / О.Б. Мних. – Львів, 2009. – 428 с.
19. Allaire Y., Firsirotu E., Myślenie strategiczne, prz. J. Anush, Warszawa, 2000. – 408 с. – С. 283-287.
20. Мних О.Б. Інтелектуальний потенціал логістичних систем / О.Б. Мних // Економіка логістичних систем, ред. Крикавський Є.В., Кубів С.І. – Львів, 2008. – С. 89-121.
21. Енергоефективність в Україні: час реальних зрушень [Електрон. ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kmu.gov.ua/>.

22. Alt :: Компании : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : alt.com.ua/rus/rating_by_firms//debt_to_equity_ratio/75/////2009//73////ind_othe_r_non_current_assets.
23. Эксперты положительно оценивают объявленную правительством приватизацию энергокомпаний [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.business.ua/articles/companies/Eksperty_polozhitelno_ocenivayut_obyavlennoyu_pravitelstvom_privatizaciyu_energokompaniy-14136/.
24. Мних О.Б. Проблемы региональной экономики і нові виклики маркетингу машинобудівних підприємств / О.Б. Мних // Проблемы повышения эффективности управления предприятиями различных форм собственности. – Донецк, 2010 – С. 143-156.
25. Мильнер Б.З. Управление знаниями в современной экономике / Б.З. Мильнер // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – № 9. – С. 8-14.
26. Крутий И.А. Механизм приращения интеллектуального капитала личности и компании / И.А. Крутий, Ю.В. Новикова // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – № 6. – С. 41-50.
27. Колот А.М. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань / А.М. Колот // Економічна теорія. – 2007. – № 2. – С. 3–13.

Подано до редакції 23 лютого 2011 року

Мных О.Б.

Проблемы и перспективы построения экономики знаний и модернизации общества в условиях углубления системного кризиса в Украине

В статье исследованы финансовые, социальные и политические проблемы, связанные с трансформацией экономики и необходимостью модернизации общества в современных условиях углубляющегося системного кризиса в Украине. Показана роль инноваций в развитии экономики знаний в европейских условиях открытой конкуренции.

Ключевые слова: модернизация общества, экономика знаний, системный кризис, развитие экономики, инновационная продукция, человеческий капитал, инновационная активность, социальный кризис.

Мных О.В.

Problems and prospects of development of knowledge economy and modernization of society in the deepening crisis system in Ukraine

In this article the financial, social and political problems associated with the transformation of the economy and the need to modernize society under present conditions of deepening systemic crisis in Ukraine. The role of innovation in the development of knowledge-based economy in the European open competition.

Keywords: *modernization of society, knowledge economy, a systemic crisis, economic development, innovation, production, human capital, innovation activity, a social crisis.*

Мних Ольга Богданівна – доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу і логістики Національного університету „Львівська політехніка”.